

POSTANOWIENIE

Dnia 16 lipca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak

w sprawie ze skargi M. M. i E. M.

o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego

w W. z dnia 18 grudnia 2017 r., sygn. akt V Ca (...), w sprawie

z powództwa M. M. i E. M.

przeciwko P. S.A. w W.

o zapłatę,

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 16 lipca 2020 r.,

1. oddała wniosek o zawieszenie postępowania;

2. odrzuca skargę;

3. odstępuje od obciążenia skarżących kosztami postępowania wszczętego wniesieniem skargi.

UZASADNIENIE

W skardze wniesionej w dniu 17 grudnia 2019 r. powodowie M. M. i E. M. wniesli o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w W. z dnia 18 grudnia 2017 r., oddalającego apelację od wyroku Sądu Rejonowego w W. z dnia 10 marca 2017 r., oddalającego powództwo przeciwko pozwanej P. S.A. w W. o zapłatę.

W skardze zarzucili rażące naruszenie wyszczególnionych przepisów krajowego i unijnego prawa materialnego, a także art. 267 TFUE w związku z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 1993 r., nr 61, poz. 284 ze zm.). Wskazali również, że zaskarżony wyrok jest niezgodny z art. 385¹ w związku z art. 385², art. 410, art. 405 i art. 58 k.c., a także w związku z art. 69 ust. 1 i 2 pkt 2-4 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 2357 ze zm.), art. 353¹ k.c. oraz art. 386 § 4 i „art. 328 § 2¹⁹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.”.

W celu wykazania, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe skarżący podali, że wyrok nie podlega zaskarżeniu skargą kasacyjną z racji zbyt niskiej wartości przedmiotu zaskarżenia i nie zachodzą podstawy wznowienia postępowania. Ponadto, skarżący zwrócili się do Rzecznika Praw Obywatelskich o wniesienie skargi nadzwyczajnej od zaskarżonego wyroku, Rzecznik zaś ze skargą nie wystąpił, choć tego nie wykluczył.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 424¹ § 1 k.p.c. można żądać stwierdzenia niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, jeżeli przez jego wydanie stronie została wyrządzona szkoda, a zmiana lub uchylenie orzeczenia w drodze przysługujących stronie środków prawnych nie było i nie jest możliwe. Z przepisu tego wynika, że jedną z przesłanek dopuszczalności skargi jest wyczerpanie przez skarżącego wszystkich dostępnych dla niego mechanizmów prawnych, umożliwiających korektę niezgodnego z prawem rozstrzygnięcia sądu przez jego zmianę bądź uchylenie.

Założenie to odpowiada subsydiarnemu charakterowi skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, jako nadzwyczajnego środka prawnego, który nie służy uchyleniu lub zmianie orzeczenia, lecz inicjuje pierwszą fazę postępowania zmierzającego do realizacji odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa z tytułu wydania niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia sądu (art. 417¹ § 2 k.c. w związku z art. 77 Konstytucji RP). Odpowiedzialność ta może aktualizować się tylko wtedy, gdy poszkodowany uczynił wszystko, aby wyeliminować źródło szkody i dopiero bezskuteczność

dostępnych narzędzi procesowych lub ich brak może - w razie wystąpienia szkody - uzasadniać roszczenie o jej naprawienie, a tym samym dopuszczalność skargi, o której mowa w art. 424¹ k.p.c. (por. druk sejmowy IV kadencji nr 2696, pkt 4).

Stosownie do tego, w skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia skarżący jest zobligowany wykazać, że wzruszenie zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe (art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c.). Niespełnienie tego wymagania pociąga za sobą odrzucenie skargi przez Sąd Najwyższy jako niedopuszczalnej (art. 424⁸ § 1 k.p.c.). Niezależnie od tego, zgodnie z art. 424⁸ § 2 k.p.c., skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia podlega odrzuceniu, jeżeli zmiana zaskarżonego wyroku była lub jest możliwa.

Ustawą z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz. U. z 2019 r., poz. 825, dalej – „u.SN.”) wprowadzono do porządku prawnego skargę nadzwyczajną - nowy nadzwyczajny środek zaskarżenia, o szerokich podstawach, obejmujących m.in. naruszenie zasad, wolności i praw określonych w Konstytucji RP, rażące naruszenie prawa przez błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, a także oczywistą sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego (art. 89 § 1 u.SN). Skarga ta może być wniesiona przez legitymowane podmioty (art. 89 § 2 u.SN) w terminie 5 lat od uprawomocnienia się orzeczenia (art. 89 § 3 u.SN). Ustanowiono w ten sposób kolejny instrument prawny pozwalający na uchylenie lub zmianę prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego kończącego postępowanie w sprawie (art. 89 § 1 w związku z art. 91 § 1 u.SN).

Możliwość taka nie może pozostać bez wpływu na dopuszczalność wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, skoro – jak wynika z przywołanych już art. 424¹ § 1 i art. 424⁸ § 2 k.p.c. – dopuszczalność skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest warunkowana niedostępnością instrumentów pozwalających doprowadzić do zmiany lub uchylenia kwestionowanego rozstrzygnięcia. W związku z tym, jeżeli stan prawny stwarza dodatkową, nieprzewidzianą dotychczas, gwarancję zgodności z prawem orzeczeń zapadających w postępowaniu sądowym,

umożliwiając zmianę lub uchylenie wadliwego rozstrzygnięcia poza reżimem skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania, to skorzystanie z tej gwarancji – na równi ze skorzystaniem ze skargi kasacyjnej i skargi o wznowienie postępowania – musi poprzedzać realizację ewentualnej odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa ze skutkiem w postaci niedopuszczalności skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia dopóty, dopóki gwarancja ta nie okaże się bezskuteczna.

Pierwszeństwo skargi nadzwyczajnej w relacji ze skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wynika przede wszystkim z tego, że uwzględnienie skargi nadzwyczajnej przez zmianę lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia prowadzi do usunięcia źródła szkody, do której naprawienia zmierza skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Ponadto, jakkolwiek gwarancje procesowe zakładające możliwość uchylenia lub zmiany orzeczenia sądu służą przede wszystkim realizacji celu postępowania cywilnego, którym jest wydanie prawidłowego orzeczenia, ubocznie jednak mają także minimalizować ryzyko sytuacji, w której Skarb Państwa ponosiłby odpowiedzialność odszkodowawczą z tytułu błędów judykacyjnych. Umożliwienie realizacji odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, mimo niewykorzystania istniejących w systemie prawnym środków mogących prowadzić do korekty wadliwego orzeczenia sądu, przekreślałoby tę funkcję. Należy zarazem mieć na względzie, że na przeszkodzie wniesieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi równoległa możliwość stwierdzenia niezgodności prawomocnego orzeczenia z prawem. Zgodnie z art. 89 u.SN skarga nadzwyczajna jest niedopuszczalna, gdy orzeczenie, przeciwko któremu ma być skierowana, może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia, celem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia nie jest natomiast jego uchylenie lub zmiana (por. art. 424¹¹ k.p.c.).

Subsydiarny charakter skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia względem skargi nadzwyczajnej potwierdza treść art. 89 § 4 i art. 115 § 2 u.SN, które przewidują – w określonych w nich przypadkach – zaniechanie uchylenia lub zmiany prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy rozpoznający skargę nadzwyczajną, mimo jego nieprawidłowości,

i poprzestanie na wydaniu orzeczenia stwierdzającego niezgodność zaskarżonego orzeczenia z prawem. W sytuacjach tych skarga nadzwyczajna realizuje funkcje zbliżone do skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, otwierając drogę do dochodzenia odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, przy zachowaniu kwestionowanego orzeczenia w obrocie. Inicjowane skargą nadzwyczajną postępowanie przed Sądem Najwyższym staje się wtedy jednym z postępowań, o których stanowi art. 417¹ § 2 zdanie pierwsze k.c.

Na konieczność uprzedniego skorzystania z gwarancji ustanowionej przepisami o skardze nadzwyczajnej nie rzutuje okoliczność, że wyłącznie legitymowanymi do wniesienia skargi nadzwyczajnej są podmioty określone w art. 89 § 2 u.SN. Strona nie może wprowadzić wystąpić ze skargą nadzwyczajną samodzielnie, może jednak zwrócić się do legitymowanego podmiotu o jej wniesienie (por. np. § 335a – 335m rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 kwietnia 2016 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 1206). Zwrócenie się do uprawnionego podmiotu nie obliguje go do wniesienia skargi, aktywność ta jest jednak nieodzowna, ponieważ strona czyni w ten sposób zadość bezwzględnemu wymaganiu wykorzystania wszelkich dostępnych dla niej prawnych mechanizmów służących wzruszeniu prawomocnego orzeczenia, co warunkuje dopuszczalność skargi o stwierdzenie jego niezgodności z prawem i uruchomienie odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa. Dopiero obiektywna niemożność skorygowania prawomocnego orzeczenia w drodze skargi nadzwyczajnej, wynikająca z odmownej decyzji podmiotu uprawnionego do wniesienia tej skargi, pozwala także przyjąć, że zmiana lub uchylenie zaskarżonego orzeczenia w drodze innych środków prawnych nie jest możliwa, co uchyla nakaz odrzucenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wynikający z art. 424⁸ § 2 k.p.c. i umożliwia jej merytoryczne rozpoznanie.

Przy uwzględnieniu tych założeń, w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwaliło się stanowisko, że wnosząc skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia w stanie prawnym ukształtowanym przez wejście w życie art. 89 i n. u.SN, skarżący, realizując wymaganie określone w art. 424⁵ § 1

pkt 5 k.p.c., musi wykazać, że bezskutecznie zwracał się do uprawnionego organu (art. 89 § 2 u.SN) o wniesienie skargi nadzwyczajnej. Niedochowanie tego wymagania pociąga za sobą odrzucenie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia przez Sąd Najwyższy, jako niedopuszczalnej (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 2018 r., III CNP 9/18, OSNC 2018, nr 12, poz. 121, z dnia 12 października 2018 r., IV CNP 38/18, niepubl., z dnia 6 listopada 2018 r., II CNP 17/18, niepubl., z dnia 29 lutego 2019 r., I CNP 43/18, niepubl., z dnia 18 czerwca 2019 r., IV CNP 51/18, niepubl., z dnia 25 czerwca 2019 r., V CNP 1/19, niepubl., z dnia 15 stycznia 2020 r., I CNP 19/19, niepubl., z dnia 16 stycznia 2020 r., I CNP 8/19, niepubl., z dnia 21 stycznia 2020 r., I CNP 15/19, niepubl., z dnia 6 maja 2020 r., II CNP 46/19, niepubl., z dnia 7 maja 2020 r., I CNP 17/19, niepubl., z dnia 8 maja 2020 r., IV CNP 30/19, niepubl., z dnia 1 czerwca 2020 r., IV CNP 34/19, niepubl., z dnia 10 czerwca 2020 r., II CNP 55/19, niepubl., z dnia 18 czerwca 2020 r., I CNP 3/20, niepubl., i z dnia 29 czerwca 2020 r., II CNP 3/20, niepubl.).

Podzielając to stanowisko, nie można także abstrahować od tego, że w postępowaniu inicjowanym skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia strona jest zobligowana do uprawdopodobnienia szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia (art. 424⁵ § 1 pkt 4 k.p.c.), niedopuszczalne są zarzuty dotyczące ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 424⁴ k.p.c.), a ponadto uwzględnienie skargi – po jej uprzednim przyjęciu do rozpoznania – jest warunkowane stwierdzeniem kwalifikowanej niezgodności zaskarżonego orzeczenia z prawem, która ma charakter elementarny, oczywisty i rażący (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2006 r., II BP 1/05, OSNP 2006, nr 23-24, poz. 351, z dnia 7 lipca 2006 r., I CNP 33/06, OSNC 2007, nr 2, poz. 35; w nowszym orzecznictwie – wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2018 r., V CNP 30/17, niepubl.). W zestawieniu z szeroko skonstruowanymi podstawami skargi nadzwyczajnej, odwołującymi się nie tylko do rażącego naruszenia prawa, lecz także klauzul o ogólniejszym charakterze (art. 89 § 1 u.SN) oznacza to, że skarga nadzwyczajna otwiera szersze pole kwestionowania prawomocnego orzeczenia, zwłaszcza w płaszczyźnie błędów w ocenie stanu faktycznego. Również ta okoliczność przemawia za sięganiem

w pierwszej kolejności do tego środka prawnego, a dopiero w razie niemożności jego wykorzystania – do dochodzenia odpowiedzialności odszkodowawczej od Skarbu Państwa, która wiąże się z bardziej rygorystycznymi przesłankami.

Odnosząc te uwagi do okoliczności sprawy, skarżący złożyli wprawdzie *in casu* wnioski do Rzecznika Praw Obywatelskich o wniesienie skargi nadzwyczajnej, jednak nie wykazali, by wniosek ten okazał się bezskuteczny; przeciwnie – z materiału sprawy wynikało, że Rzecznik Praw Obywatelskich dostrzega w sprawie potencjalną możliwość wniesienia skargi nadzwyczajnej, tym bardziej w kontekście wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, *K. D. i J. D. przeciwko R.* Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia podlegała tym samym odrzuceniu jako niedopuszczalna (por. analogicznie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2019 r., II CNP 65/18, niepubl., z dnia 19 lutego 2020 r., II CNP 51/19, niepubl. i z dnia 20 maja 2020 r., I CNP 10/19, niepubl.).

Podkreślenia wymagało jednocześnie, że kwestią odrębną od oceny dopuszczalności skargi złożonej w niniejszej sprawie, jest sposób dochodzenia od Skarbu Państwa naprawienia szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem w sytuacji, w której w związku ze zwróceniem się przez stronę do uprawnionego organu o wniesienie skargi nadzwyczajnej w terminie otwartym do wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424⁶ § 1 k.p.c.), termin do wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia upłynął, po czym uprawniony organ odmówił wniesienia skargi nadzwyczajnej. Problem ten jest następstwem zaniechania ze strony ustawodawcy ustanowienia adekwatnych regulacji kolizyjnych, które – przy zachowaniu pierwszeństwa skargi nadzwyczajnej – powinny taki stan rzeczy eliminować. Luka ta nie wpływa jednak na subsydiarny charakter skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, a w konsekwencji na jej niedopuszczalność, jeżeli orzeczenie będące źródłem szkody może być zmienione lub uchylone w drodze skargi nadzwyczajnej (por. uzasadnienie postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2019 r., IV CNP 8/18, niepubl.).

Stanowcza analiza poruszonego zagadnienia wybiega poza zakres kognicji Sądu Najwyższego w rozpatrywanej sprawie, a potrzeba jego rozstrzygnięcia może się zaktualizować w przypadku, w którym zwrócenie się przez skarżących do uprawnionego organu nie doprowadzi do eliminacji źródła twierdzonej szkody. Rozważając tę kwestię, należy z jednej strony wziąć pod uwagę wyjątkowość sytuacji, w której zostaje postawiona strona postępowania na skutek przyjętych rozwiązań legislacyjnych, z drugiej zaś charakter prawny terminu określonego w art. 424⁶ § 1 k.p.c. przy uwzględnieniu, że skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia inicjuje pierwszy etap dochodzenia roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia. Termin do wniesienia skargi, mimo że stanowi element regulacji procesowej, uzyskuje w ten sposób widoczną materialnoprawną funkcję i zbliża się do przewidzianych w prawie materialnym prekluzyjnych terminów dochodzenia roszczeń; nie jest on natomiast terminem, z którym związana byłaby możliwość zmiany lub uchylecia prawomocnego orzeczenia sądu.

Taka charakterystyka rozważanego terminu, w powiązaniu z wyjątkowością analizowanej sytuacji, nie wyklucza stosowania do niego, w drodze analogii służącej usunięciu wyraźnego niedostatku legislacyjnego, unormowań moderujących bieg terminów prawa materialnego (art. 121 pkt 4 k.c.) z tym skutkiem, by bieg terminu do wniesienia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia ulegał zawieszeniu przez czas, w którym strona – z powodu niezależnej od siebie przeszkody związanej z koniecznością oczekiwania na decyzję organu uprawnionego do wniesienia skargi nadzwyczajnej – nie mogła dochodzić roszczenia. Strona nie powinna bowiem ponosić ujemnych konsekwencji upływu tego terminu, jeżeli z przyczyn obiektywnych nie mogła skutecznie przed jego upływem wnieść skargi ze względu na pierwszeństwo innego środka prawnego, którego wniesienie pozostawało poza sferą jej dyspozycji. Jest to zarazem zasadniczo odmienny przypadek w zestawieniu z dziesięcioletnim terminem do wniesienia skargi o wznowienie postępowania (art. 408 k.p.c.), którego jednolicie procesowy charakter, w powiązaniu z koniecznością ustanowienia ostatecznej granicy czasowej, po której upływie wzruszenie prawomocnego orzeczenia nie jest możliwe, przemawia przeciwko stosowaniu do niego – wprost

lub przez analogię – przepisów kodeksu cywilnego regulujących bieg terminów przedawnienia (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 22 kwietnia 2010 r., II CZ 29/10, niepubl.).

Na uwzględnienie nie zasługiwał złożony przez skarżących wniosek o zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 3 w związku z art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c. Skarżący łączyli ten wniosek z zainicjowaniem postępowania skargowego przed Sądem Najwyższym w obawie o upływ terminu do złożenia skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia wobec braku stanowiska organu uprawnionego do wniesienia skargi nadzwyczajnej i związane z tym ryzyko definitywnej niemożności skutecznego dochodzenia roszczenia o naprawienie szkody. Jak jednak wyjaśniono, kwestia ta lokuje się na innej płaszczyźnie, a niedopuszczalność skargi w niniejszej sprawie, powodowana możliwością skorygowania zaskarżonego orzeczenia w drodze skargi nadzwyczajnej, nie może być traktowana jako zamknięcie drogi do ewentualnego dochodzenia roszczenia o naprawienie szkody, gdyby okazało się, że legitymowany organ odmówił wniesienia skargi nadzwyczajnej. Z materiału sprawy nie wynikało ponadto, by obecnie toczyło się postępowanie cywilne albo postępowanie administracyjne, którego wynik stanowiłby kwestię prejudycjalną dla postępowania skargowego (art. 177 § 1 pkt 1 i 3 k.p.c.), a zarazem z tokiem takiego postępowania nie może być zrównane oczekiwanie na wyrażenie przez legitymowany organ stanowiska co do wniesienia skargi nadzwyczajnej. Należało wreszcie dostrzec, co pominięto we wniosku, że wśród podstaw zawieszenia postępowania kasacyjnego (art. 398¹² k.p.c.), a odpowiednio także postępowania wywołanego wniesieniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹² k.p.c.), nie ma przyczyn określonych w art. 177 § 1 pkt 1 i 3 k.p.c., na które powoływali się skarżący (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 2015 r., V CNP 19/15, niepubl., i z dnia 31 stycznia 2019 r., II CNP 65/18, niepubl.).

Z tych względów, na podstawie art. 424⁸ § 1 i 2 k.p.c. oraz art. 102 w związku z art. 424¹², art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

aj